

KONCILSKI EKUMENSKI ZAMAH I DANAŠNJA TRAŽENJA

Jure ZEČEVIĆ, Zagreb

Sažetak

Budući da se istinski značaj koncilskog nauka o ekumenizmu može jasno očitovati na pozadini pretkoncilskog odnosa Katoličke Crkve prema pitanju jedinstva kršćana i njihovih Crkava, metodom komparacije utvrđuje se stvarna veličina koncilskog ekumenskog pomaka.

Polazeći od opisa »ekumenskog gibanja« u koncilskom Dekretu o ekumenizmu, »Unitatis redintegratio«, pod kojim se poglavito razumijevaju djelatnosti i pothvati što se pokreću i usmjeruju prema promicanju kršćanskog jedinstva (UR br. 4), i prema kojemu molitvu, odnosno privatne i javne prošnje »valja smatrati dušom svega ekumenskog gibanja« (UR br. 8) potkrjepljuje se opravdanost govora o određenom »pretkoncilskom ekumenizmu« u Katoličkoj Crkvi.

Osobiti istraživački i znanstveno-teološki doprinos ovoga rada jest što se u njemu, – polazeći od koncilskog kristološkog pristupa ekumenizmu, prema kojemu je Temelj, a prema Ivanovom evanđelju 17, 11.20-26 u određenom smislu i Nadahnitelj i Začetnik ekumenizma kao molitve i nastojanja za očuvanje postojećeg i ostvarenje potpunog jedinstva kršćana sam Isus Krist evanđelja – dolazi do rezultata, da se tzv. *koncilski ekumenski kopernikanski obrat* ne sastoji u tome, da bi za Katoličku Crkvu ekumenizam sa Drugim vatikanskim koncilom tek bio *započeo*, nego u tome da je taj Koncil već ranije postojećim nastojanjima i pokušajima oko uspostave jedinstva dao *novu kakvoću, intenzitet i artikulaciju*. Rad na taj način pokazuje, da se na Koncilu nije radilo o *nastanku* ekumenizma u Katoličkoj Crkvi, nego o *prijelazu, o promjeni*, kako metoda i načina nastojanja oko jedinstva, tako i u pogledu posvješćenja da je ekumenizam nerazdvojna sastavnica identiteta svakog autentičnog Kristovog učenika.

Također je osvijetljena ekumenska dimenzija zbivanja na Drugom vatikanskom koncilu i neposredno nakon njega. Zapaža se i dokazuje da je neko vrijeme, osobito prva dva desetljeća nakon Koncila, prevladavao dojam, da je najveći dio kršćanskog svijeta bio prožet novom svježinom i nadom u dosizanje velikog ekumenskog cilja – punog jedinstva u zajedništvu sestričkih Crkava.

Premda se autor rada odrekao ambicije da identificira i locira sve glavne uzroke aktualnih ekumenskih poteškoća, što je bilo neizbježno s obzirom na temu, narav i opseg ovoga rada, on ipak na temelju nekoliko izabranih »žarišta« egzemplarnih i tipičnih konflikata dostatno ocrta svu složenost i osjetljivost pokoncilskog ekumenskog hoda. Za razliku od vremena oko Koncila koje je bilo slikovito vrednovano kao *ekumensko proljeće* (kardinal Bea), kao doba ekumenskog zamaha i bujanja ekumenskih inicijativa, autor sadašnji ekumenski trenutak, 40. godina poslije Koncila, vrednuje kao *vrijeme ekumenske »inventure« i »bilance«*, kao *doba ekumenskog realizma, promišljanja, produblivanja i traženja novih mogućnosti*.

Konstatira se činjenica da danas, »40 godina poslije«, unatoč svom ekumenskom dinamizmu, željenog stupnja jedinstva još nema i da nitko ne može sa sigurnošću reći, ne samo kada i kako bi se ono moglo ostvariti nego niti to, hoće li se ono uopće ostvariti »s ove strane, prije neba«. Ipak, autor nije ekumenski pesimističan. Nadu temelji na djelovanju Duha Svetoga, koje ne poznaje ograničenja, te stoga ne isključuje kvalitativne pomake i »proboje« u kršćanskim Crkvama, slično poput onoga u vrijeme Drugog vatikanskog koncila. Ako danas i postoje određeni simptomi *ekumenskog ledenog doba*, ekumenizam ipak i danas ima brojne mogućnosti daljnjeg hoda. U aktualnoj ekumenskoj situaciji preporučuje se naglasak stavljati na posvješćenje postojećeg jedinstva, na ukorjenjivanje dosadašnjih rezultata ekumenskog nastojanja na razinama prakse i baze, te – na njegovanje i širenje *duhovnog ekumenizma*, primjerenog sadašnjem stupnju jedinstva.

Ključne riječi: ekumenizam, Drugi vatikanski koncil, međukonfesionalni odnosi, jedinstvo kršćana, dijalog.

Uvod

Prije negoli se neposrednije posvetim *koncilskom ekumenskom zamahu i današnjim* (ekumenskim) *traženjima* želim uvodno napomenuti slijedeće. S obzirom da su se pojmovi »ekumena«, »ekumenizam« i »ekumenski« tijekom povijesti koristili a i danas se koriste u brojnim kontekstima i smislovima te da korištenje istog termina samo po sebi još ne jamči istovjetnost sadržaja, potrebno je prije svakog govora o ekumenizmu pobliže odrediti u kojem se smislu ta riječ koristi i što se točno podrazumijeva pod tim pojmom. Ukoliko se to ne učini u samom početku dogoditi će se metodološka pogreška, koja će vjerojatno imati za posljedicu različite ili možda čak suprotstavljene rezultate. Stoga želim odmah naglasiti da u ovom radu polazim od *koncilskog* poimanja »ekumenskog gibanja« pod kojim se, kako doslovno piše u Dekretu o ekumenizmu, »Unitatis reintegratio«, razumijevaju »djelatnosti i pothvati što se, u skladu s raznim potrebama Crkve i okolnostima vremena, pokreću i usmjeruju prema promicanju kršćanskog jedinstva« (UR br. 4)¹ i prema kojemu molitvu, odnosno privatne i javne prošnje »valja smatrati dušom svega ekumenskog gibanja« (UR br. 8). Ukoliko se prihvati ovakvo saborsko poimanje onda iz njega mogu slijediti određeni zaključci za koje držim da je vrijedno uočiti ih, posvijestiti ih i istaknuti. S obzirom da se rad bavi poglavito ekumenizmom na Koncilu i poslije njega razumljivo je da je u njemu odabran koncilski opis ekumenskog gibanja kao polazište, ali time nije osporena legitimnost i drugačijih poimanja i pristupa ekumenizmu².

¹ »Per 'motum oecumenicum' intelliguntur activitates et incepta, quae pro variis Ecclesiae necessitatibus et opportunitatibus temporum ad Christianorum unitatem fovendam suscitantur et ordinantur«, usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL. Dokumenti, Zagreb, ⁴1993., 212-213.

² Unatoč brojnim tumačenjima o podrijetlu pojma i opsežnim opisima ekumenizma, ipak još uvijek ne postoji jedna općenito ili barem interkonfesionalno usuglašena definicija ekumenizma,

1. Usporedba pretkoncilskog i koncilskog pristupa jedinstvu kršćana

Stav koji je Katolička crkva izrazila kroz Drugi vatikanski koncil prema činjenici postojanja drugih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica neki nazivaju i »kopernikanskim obratom«³. Možda se u određenom smislu može i tako reći, no pri tome ne treba previdati, da i »koncilskom ekumenskom obratu« u Katoličkoj crkvi prethodi određeno vrijeme pripreme za koncilске stavove, postoji vrijeme njihova »dozrijevanja«, vrijeme »preteča« *koncilskog* ekumenizma, zahvaljujući kojima se već puno prije Koncila sve više i sve snažnije upućivalo na ono što je zajedničko svim kršćanima i što omogućuje ne samo dijalog nego i prakticiranje određenih stupnjeva međucrkvenog bogoštovnog zajedništva, što sve opravdava govor i o *pretkoncilskom* ekumenizmu u Katoličkoj crkvi⁴.

Pa ipak, praksa službene Crkve u odnosu na druge kršćanske Crkve i crkvene zajednice i u odnosu na interkonfesionalne susrete prije Drugog vatikanskog koncila obično se, ne bez razloga, opisuje kao stav da su se druge vjeroispovijesti odvojile od (Rimo)Katoličke Crkve i Petrove apostolske stolice, te stoga Rim ne može ići k njima, nego je na njima da se vrate u krilo (Rimo)Katoličke crkve.

Papa Pio XI. u enciklici »Mortalium animos« od 6. siječnja 1928., primjeric, sudionike ondašnjih interkonfesionalnih konferencija naziva »pankršćani-

koja bi utoliko bila za sve »obvezatna« ukoliko bi počivala na sveopćem teološkom i međucrkvenom konsenzusu. Ako, primjeric, u istoj Crkvi jedan biskup u ekumenizmu vidi Dar Duha Svetoga za naše vrijeme a drugi u ekumenizmu vidi čak sotonino djelo onda je očito da sadržaj ekumenizma u te dvije ocjene nije identičan, odnosno da je u prvom slučaju u pojam ekumenizma »stavljen« pozitivan a u drugom slučaju negativan sadržaj. U ovom kontekstu postavlja se pitanje nije li pokušaj zajedničkog interdisciplinarnog definiranja ili opisivanja ekumenizma jedan od izazova upravo i za ekumenski dijalog, dakle i na interkonfesionalnim razinama?

³ »'Kopernikanski saborski obrat' je u napuštanju dotadašnjeg poimanja crkvenog jedinstva koje se svodilo na povratak u okrilje Katoličke crkve svih 'šizmatika', 'otpadnika', 'zalutalih' ili 'izgubljenih', što je podrazumijevalo odricanje od njihove vlastite baštine, obreda, posebnosti i sl.«, L. M., »Poštujući razlike – težiti jedinstvu«, u: *Glas Koncila*. Prilog., br. 8 od 23. siječnja 2005., 14. Točno je da je praksa Katoličke crkve tretirala druge kršćane kao 'šizmatike' i očekivala njihov 'povratak', ali je preopćenito i u konačnici neispravno reći da bi Katolička crkva sve do Drugoga vatikanskog koncila tražila i odricanje od »njihove vlastite baštine, obreda, posebnosti«. Već samo postojanje s Rimom sjedinjenih istočnih katoličkih Crkava (npr. 'grkokatolici') koji su zadržali svoj različiti (npr. bizantski) obred, dokazuje da je Katolička crkva i na službenoj razini već davno prije Drugoga vatikanskog koncila razlikovala različitost obreda, koja sama po sebi nije zapreka jedinstvu vjere, od doktrinarnih vjerskih raskola, bilo unutar bilo izvan istoga obreda, premda je tijekom povijesti uistinu bilo neopravdanih pokušaja latinizacije i asimilacije različitoga.

⁴ Jedan od brojnih primjera na koje se u ovom kontekstu može podsjetiti jest i francuski katolički svećenik Paul Couturier, koji se još 1935. zauzima za »Sveopći molitveni tjedan za jedinstvo kršćana« na osnovi zajedništva u molitvi za »jedinstvo kakvo Krist želi, sredstvima kojima Krist želi«, što je vrlo značajno s obzirom na traženje polazišta koja će omogućivati interkonfesionalnu zajedničku molitvu za jedinstvo kršćana.

ma«, upozorava na njihovu retoriku, koja veliča bratsko zajedništvo u Kristu, ali ne prihvaća vodstvo Kristovog namjesnika. On piše da sudjelovanje Apostolske stolice na interkonfesionalnim konferencijama i razgovorima te vrste nema opravdanja budući da njihovi sudionici nisu spremni napustiti stavove koji su i doveli do njihovog odvajanja od nje. Osim toga, od Boga objavljena istina ne može biti predmetom pregovora.⁵

I papa Pio XII. u enciklici »Mystici Corporis«, od 29. lipnja 1943., piše slično: »Među udove Crkve pak stvarno treba ubrojiti one koji su primili kupelj preporođenja i ispovijedaju pravu vjeru, a nisu sami sebe žalosno odcijepili od cjeline tijela, niti ih je zakonita vlast isključila zbog vrlo teških prekršaja. (...) Zbog toga onog koji je odbio poslušati Crkvu, treba, prema zapovijedi Gospodnjoj, smatrati za poganina i carinika (Mt 18, 17). Zbog toga oni koji su međusobno podijeljeni vjerom i upravom, ne mogu živjeti u jednom te istom tijelu i jednom njegovom božanskom Duhu«⁶.

Sasvim drugačije intonirani su ne samo koncilski dokumenti, nego već i riječi kojima je papa Ivan XXIII. sazvaio Drugi vatikanski koncil. Vrijedi zamijetiti i trenutak koji Ivan XXIII. izabire da prvi puta objavi sazivanje Koncila: bio je to upravo 25. siječanj 1959., blagdan obraćenja sv. Pavla, zadnji dan svjetske molitvene osmine za jedinstvo kršćana, kada je u crkvi sv. Pavla izvan zidina, nakon molitve za jedinstvo, prisutnim kardinalima među ostalim kazao: »Što se tiče održavanja ekumenskog Sabora on, u misli Svetoga Oca, teži ne samo za duhovnom izgradnjom kršćanskog puka, već također hoće da bude poziv odijeljenim zajednicama na traženje jedinstva.«⁷

Koncilski stav prema drugim kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama zorno odražavaju i slijedeće riječi koncilskog Dekreta o ekumenizmu »Unitatis redintegratio«: »... Ovaj Sveti Sabor potiče sve katoličke vjernike da se, spo-

⁵ »These things and others that class of men who are known as *pan-Christians* continually repeat and amplify; and these men, so far from being quite few and scattered, have increased to the dimensions of an entire class, and have grouped themselves into widely spread societies, most of which are directed by non-Catholics, although they are imbued with varying doctrines concerning the things of faith. This undertaking is so actively promoted as in many places to win for itself the adhesion of a number of citizens, and it even takes possession of the minds of very many Catholics and allures them with the hope of bringing about such a union as would be agreeable to the desires of Holy Mother Church, who has indeed nothing more at heart than to recall her erring sons and to lead them back to her bosom. But in reality beneath these enticing words and blandishments lies hid a most grave error, by which the foundations of the Catholic faith are completely destroyed.«: tekst enciklike na službenoj web-stranici Svete Stolice: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19280106_mortalium-animos_en.html.

⁶ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., 707.

⁷ A. BEA, *Ecumenismo nel Concilio*, Milano, 1968, 11.

znavši znakove vremena, radišno uključe u djelo ekumenizma«. U istom, 4. broju, također se kaže »Prijetko je potrebno da katolici radosno priznavaju i cijene doista kršćanske vrednote što proistječu iz zajedničke baštine a nahode se u naše rastavljene braće...«⁸.

Dakako, nije nedostajalo i ne nedostaje ni u Katoličkoj crkvi pojedinih radikalnih integrističkih skupina koje su eksplicitno i glasno odbile takav ekumenski pristup pitanju kršćanskog jedinstva – neke su primjerice sve koncilске oce proglasile sektom V-2, Vaticanum-2, – ali te su skupine, premda agresivno glasne, ipak relativno malene i rubne.⁹ Veću poteškoću od njih u Katoličkoj crkvi predstavljaju oni koji se koncilskom ekumenizmu ne protive izričito, ali ga svojim zaobilazanjem, ignoriranjem i pasivnošću praktično bojkotiraju.

Pozitivno vrednovanje koncilskog ekumenizma ipak je neusporedivo zastupljenije. Parafrazirajući može se skupa sa brojnim stavovima, izjavama i pisanim komentarima reći da su koncilski pristup drugim kršćanima i Dekret o ekumenizmu dominantno vrednovani kao odraz jednog Duhom Svetim nadahnutog i blagoslovljenog vremena mijenjanja mentaliteta, ne samo u Katoličkoj nego i u drugim kršćanskim Crkvama i zajednicama, odraz vremena hoda od mentaliteta sučeljavanja prema mentalitetu susreta, od mentaliteta naglašavanja razlika prema mentalitetu prepoznavanja zajedničkoga, od mentaliteta samodopadnog zatvaranja prema mentalitetu objedinjavanja snaga i međukršćanske suradnje. Koncilski i pokoncilski ekumenski entuzijizam probudio je mnoge nove nade i oduševio brojne kršćane ali i nekršćane.

2. Koncilski ekumenski »zamac«

U kontekstu teme ovoga rada, važno je uočiti da Koncil ekumenizam – za razliku od pristupa u kojima dominira povijesno-konfesionalni, sociološki i kronološki naglasak – utemeljuje poglavito kristološki¹⁰ i opisuje ga esencijalno, prema njegovoj biti i sadržaju, kao višeoblično nastojanje oko uspostave punog jedin-

⁸ Unitatis redintegratio (UR) br. 4, *Drugi vatikanski koncil* – Dokumenti, Zagreb, 1993., 213.

⁹ Takve koncepcije pozivaju na razlikovanje istinske Katoličke crkve i »ekumenske anticrkve« te zastupaju tezu da je nakon pape Pija XII. Papinska stolica zapravo prazna i da su pape nakon njega prividni pape: »Der päpstliche Stuhl ist seit dem Tod von Papst Pius XII. vakant; Roncalli (Johannes XXIII.) bis Wojtyła (Johannes Paul II.) sind nur als Scheinpäpste zu betrachten«: <http://kirchenlehre.com/svakanz.htm>.

¹⁰ Važno je svakako posvijestiti da je Temelj i u određenom smislu Začetnik ekumenizma sam Gospodin Isus Krist, koji je u evanđelju žarko želio jedinstvo svojih učenika, po uzoru na jedinstvo između njega i Oca (Iv 17, 11.20-6) i molio za njega, te bi se stoga u navedenom, analognom, smislu moglo reći da je faktičnih sastavnica onoga što Koncil opisuje kao ekumenizam bilo uvijek, tijekom oba kršćanska tisućljeća, primjerice, gdje god se iskreno i na primjeren način nastojalo oko jedinstva, npr. kada se molilo za jedinstvo.

stva. Ekumenizam nije, pa ni na službenoj razini, u Katoličkoj crkvi *započeo* tek s Drugim vatikanskim koncilom, kako se to nerijetko, ne diferencirajući, običava reći. Polazeći upravo od koncilskog kristološkog utemeljenja ekumenizma, prema kojemu je Temelj jedinstva i u određenom smislu »začetnik ekumenizma«, naime kao čežnje i molitve za očuvanjem potpunog jedinstva učenika¹¹, sam Isus Krist, dolazimo do rezultata, da se tzv. *koncilski ekumenski kopernikanski obrat* ne sastoji u tome, da bi za Katoličku crkvu ekumenizam sa Drugim vatikanskim koncilom tek bio *nastao*, nego u tome da je taj Koncil već ranije postojećim nastojanjima i pokušajima oko uspostave jedinstva dao *novu kakvoću, intenzitet i artikulaciju*.

Stoga se u koncilskom Dekretu o ekumenizmu nigdje ne mogu naći riječi o tome da Koncilom ekumenizam u Katoličkoj crkvi »započinje« ili se »osniva« niti da Katolička crkva »započinje« sudjelovati u ekumenizmu kojega bi bile »započele« ili »osnovale« samo druge kršćanske Crkve. Naprotiv, o ekumenizmu se govori kao o svekršćanskoj stvarnosti nastojanja oko jedinstva, koja pripada i katolicima kao i drugim kršćanima: »No Gospodin vjekova... od nekog je vremena stao u kršćane, međusobno razdijeljene, obilatije ulijevati duševnu muku i čežnju za jedinstvom. Ta je milost na svim stranama mnoge pokrenula te se i među odvojenom našom braćom, uz pomoć milosti Duha Svetoga, pojavilo i danomice se širi gibanje prema obnovi jedinstva svih kršćana. Sudjeluju pak u tom gibanju, što se zove ekumenskim, oni koji zazivaju Boga Trojedinoga i ispovijedaju svoju vjeru u Krista Gospodina i Spasitelja...«¹²

Kao što se vidi, tekst ovdje kao izvorište ekumenizma ne promatra samo Katoličku crkvu, niti prisvaja ekumenizam kao samo njeno »iznašašće«, ali ga isto tako ne pripisuje niti samo drugim Crkvama, nego milost čežnje za jedinstvom i to gibanje »što se zove ekumenskim« locira kako među katolicima tako, doslovno: »i među odvojenom našom braćom«.

Ponekad se naime o ekumenizmu govori tako da se njegov »nastanak« pripisuje samo ovoj ili onoj osobi ili Crkvi, najčešće protestantskim Crkvama¹³, što katkada povećava rezerviranost i odbojnost prema ekumenizmu u drugim Crkvama i predstavlja poteškoću u njegovu prihvaćanju i provođenju. Potrebno je izbjeći neekumensko ophođenje s pojmom ekumenizma. Prije nego li se donese neka op-

¹¹ »Ne molim samo za ove nego i za one koji će na njihovu riječ vjerovati u mene: da svi budu jedno kao što ti, Oče, u meni i ja u tebi, neka i oni u nama budu da svijet uzvjeruje da si me ti poslao. I slavu koju si ti dao meni ja dadoh njima: da budu jedno kao što smo mi jedno – ja u njima i ti u meni, da tako budu savršeno jedno da svijet upozna da si me ti poslao i ljubio njih kao što si mene ljubio«, Iv 17, 20-23.

¹² UR br. 2, *Drugi vatikanski koncil* – Dokumenti, Zagreb, 1993., 207.

¹³ »Ekumenizam je nastao u 19. stoljeću unutar protestantskih crkava«. http://www.znanje.org/i/i22/02s/04/sto_je_ekumenizam.htm#STO%20JE%20EKUMENIZAM?

ća konstatacija poput slijedeće: »Ekumenizam je počeo na inicijativu protestantskih crkvi«¹⁴, koja može rezultirati različitim afektivno-identifikacijskim učincima i različitim stupnjevima (ne)prihvatanja ekumenizma u različitim Crkvama, trebalo bi prvo pojasniti, primjerice: misli li se pod nastankom ili početkom ekumenizma (1.) samo na prvo novovjeko korištenje pojma ekumenizam, ili se misli (2.) na sadržaj riječi ekumenizam; ako je riječ o sadržaju, pitanje je dalje – koji i kakav sadržaj se stavlja u taj pojam, ili se pak misli (3.) samo na novovjeki početak procesa ponovnog sjedinjavanja unutar protestantizma, koji je uslijedio nakon što se protestantizam unutar sebe, raslojio i izdiferencirao u stotine pa i tisuće denominacija...? Ako se pojam ekumenizam koristi u trećem smislu, onda se može reći da je on nastao unutar protestantizma, ali ako se o ekumenizmu govori, kako to čini Drugi vatikanski koncil, u njegovu širem smislu, u kontekstu općeg kršćanstva, i ako se polazi od njegove kristološke utemeljenosti i esencijalne dimenzije, kao nastojanja oko očuvanja postojećeg i uspostave potpunog jedinstva, gdje svaka pojedina Crkva ima povijest svojih vlastitih nastojanja, tada se ekumenizam ukazuje kao zajednička baština i zajednička zadaća kršćana jednako u svim Crkvama.

Krugovi u Katoličkoj¹⁵ i u pravoslavnim crkvama, koji se protive ekumenizmu, nerijetko odbacuju ekumenizam kao protestantsko iznašašće, koje se naknadno nameće i njihovim Crkvama¹⁶. Takva argumentacija upućuje na nesporazum u kojem se na ekumenizam gleda samo u trećem gore navedenom smislu, a previđa se njegovo šire značenje, njegova esencijalna kristološka utemeljenost i opća, »svekršćanska« narav.

Na Koncilu se dakle nije radilo o *nastanku* »katoličkog ekumenizma«¹⁷, nego o *prijelazu*, o *promjeni*, kako metoda i načina nastojanja oko jedinstva u Katoličkoj Crkvi, tako i u pogledu posvješćenja da je ekumenizam nerazdvojna sastavnica identiteta svakog autentičnog Kristovog učenika.

Dajući pojmu ekumenizma navedeno značenje i sadržaj Koncil omogućuje da i sva ranija, pretkoncilska, pozitivna nastojanja, u određenom smislu budu obuhvaćena tim pojmom, čak i ako ranije nisu uvijek bila opisivana pomoću njega.

¹⁴ Usp. <http://nedjeljnizakon.blog.hr/>;

¹⁵ Usp. bilješku 9.

¹⁶ »To je izmišljotina iste one iskonske zmije (koja je 'đavo i satana', Otkr 12, 9) koja je našim Praroditeljima u Raju predložila da postanu bogovi ali ne pomoću Boga, nego na suprot Boga, a pomoću đavola... Taj projekat su izmislili protestanti a prihvatili svi ostali, na žalost i mnogi »pravoslavni« pastiri (episkopi i sveštenici) koji su sa teorijskog ekumenizma (dijalog sa nepravoslavnima) uveliko prešli na praktičan ekumenizam izražavan i projavljivan u zajedničkim molitvama i bogoslužjenjima pa negde čak i u zajedničkom pričješćivanju...«: Episkop Artemije, u: *Pravoslavlje – novine Srpske Patrijaršije*, 15 prosinca 1996., usp. <http://www.fortunecity.com/victorian/abstract/339/id27.htm>

¹⁷ Usp. bilješku br. 19.

Stoga ću se složiti s poznatim slovenskim promicateljem koncilskog duha, Janezom Vodopivcem, kada u pogledu ekumenizma na Koncilu piše ne o *nastanku* nego o *prijelazu* i *promjeni*: »Za Katoličku Crkvu Sabor u ekumenskom pogledu znači prijelaz od privatnog ekumenizma na službeni, javni; znači bitnu promjenu u angažiranosti i intenzitetu ekumenskog djelovanja, a znači također i promjenu u kvaliteti rada, metodi, naime prijelaz 'od polemike na dijalog'.«¹⁸ U pisanju o ekumenizmu u Katoličkoj crkvi bilo bi stoga poželjno nadići nerijetko prisutnu praksu korištenja neadekvatnih termina i izričaja koji, premda možda dobronamjerni, ipak zatamnjuju koncilsko poimanje ekumenizma. Nije, primjerice, uputno služiti se, pa čak ni u slikovitom i aproksimativnom načinu izražavanja, s izrazima poput onoga da je papa Ivan XXIII. »otac katoličkog ekumenizma«¹⁹, kao da u Katoličkoj crkvi nastojanje oko jedinstva ne bi postojalo već ranije nego tek s Ivanom XXIII.

Da papa Ivan XXIII. sa svojim ekumenskim naznakama i nagovještajima misli krajnje ozbiljno svima je postalo jasno kada je Motuproprijem »Superno Dei nutu«, osnovao – na svetkovinu Duhova 5. lipnja 1960. – »Tajništvo za sjedinjenje kršćana«, čime je u Katoličkoj Crkvi, napisati će 1968. kardinal Agostino Bea, započelo *ekumensko proljeće*²⁰. To će Tajništvo odigrati značajnu ulogu u pripravi i doradi ne samo Dekreta o ekumenizmu »Unitatis redintegratio« nego i drugih koncilskih dokumenata, koji su svi trebali biti sastavljeni u ekumenskom duhu.

U temelju samog »Dekreta o ekumenizmu« jest *Nacrt o jedinstvu Crkve* »Ut omnes unum sint«, kojega je izradilo Povjerenstvo za Istočne Crkve. Ostvarujući zaključak Koncila od 1. prosinca 1962., Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana izradilo je *Nacrt o ekumenizmu* i ugradilo ga kao XI. poglavlje u Konstituciju o Crkvi (*Lumen gentium*). Poglavlja IV. (o odnosima prema nekršćanskim religijama) i V. (o vjerskoj slobodi) Nacrta »Ut omnes unum sint« prvo su bila stavljena u Prilog Dekreta, da bi se u konačnici pojavili kao zasebne saborske izjave »Nostra aetate« i »Dignitatis humanae«. Nakon što je o Nacrtu Dekreta već bilo glasovano, Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana je na osobni poticaj pape Pavla VI. unijelo u tekst još 19 izmjena, da bi dokument u završnom plenarnom glasovanju dobio što širu suglasnost.²¹

O nedvojbeno ekumenskoj intonaciji i intenciji čitavoga Koncila, izričito svjedoči već prva rečenica dekreta »Unitatis redintegratio« koja glasi: »Jedan od

¹⁸ J. VODOPIVEC, *Ekumenizam je ipak počeo*, Zagreb, 1968.

¹⁹ »Postavši papom otvorio je vrata Katoličke crkve ekumenizmu i postao 'otac katoličkog ekumenizma'«: J. BARIŠIĆ, *Da budu jedno*, Split, 1976., 30.

²⁰ Usp. A. BEA, *Ecumenismo nel Concilio*, Milano, 1968., 25.

²¹ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., 829.

glavnih ciljeva Svetog ekumenskog sabora vatikanskog II jest promicati obnovu jedinstva među svim kršćanima.«²²

Dekret o ekumenizmu zasebno govori o istočnim Crkvama i o »rastavljenim Crkvama i crkvenim zajednicama na Zapadu«. U pogledu odnosa prema prvim, istočnim Crkvama, za ilustraciju donosim samo jedan karakterističan navod: »Budući pak da one Crkve, mada rastavljene, imaju prave sakramente a poglavito, i to snagom apostolskog nasljeđa, svećeništvo i euharistiju, kojima su s nama povezane najtješnjom vezom, ne samo da je moguća nego se i preporučuje neka *communicatio in sacris*, ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast... Neka svi znaju da je od najveće važnosti za vjerno očuvanje punine kršćanske predaje i za izmirenje istočnih i zapadnih Crkava poznavati, poštivati, čuvati i podupirati prebogatu liturgijsku i duhovnu baštinu Istočnjaka.« (UR, 15).

U pogledu odnosa naspram Crkava i crkvenih zajednica Zapada Dekret kaže: »Zacijelo, od nas rastavljene crkvene zajednice nemaju s nama punog zajedništva što proistječe iz krsta, i mi vjerujemo da one, naročito zbog nedostatka sakramenta reda, nisu ušćuvale izvornu i cjelovitu suštinu euharistijskog misterija. Ipak one, kad na Svetoj večeri vrše spomen smrti i uskrsnuća Gospodinova, ispovijedaju da život znači biti u Kristovu zajedništvu, te iščekuju Kristov slavni dolazak. Stoga je potrebno da predmet dijaloga budu nauka o Gospodnjoj večeri, o ostalim sakramentima, bogoštovlju i crkvenim službama.« (UR, br. 22).

Uočavamo, dakle, da kada je riječ o (»rastavljenim«) istočnim kršćanima Dekret koristi termin »Crkva«, a kada je riječ o (»rastavljenim«) zapadnim kršćanima koristi sintagmu »Crkve i crkvene zajednice«. Ističe »poseban položaj istočnih Crkava« i njih obrađuje u zasebnoj cjelini²³, dok o »rastavljenim Crkvama i crkvenim zajednicama na Zapadu« govori u slijedećoj cjelini²⁴ ne navodeći poimenično koje su rastavljene zajednice na Zapadu »Crkve« a koje »crkvene zajednice«. Umjesto toga dokument naznačuje opće kriterije za razlikovanje jednih od drugih. Za razliku od Crkava, crkvene zajednice na Zapadu (a analogno i drugdje), ističe se, »naročito zbog nedostatka sakramenta reda, nisu ušćuvale izvornu i cjelovitu suštinu euharistijskog misterija«²⁵. Iz toga proizlazi da po koncilskom katoličkom nauku rastavljene kršćanske zajednice na Zapadu, koje nisu sačuvale Sveti Red (episkopat, prezbiterat i đakonat), nisu u istom i cjelovitom smislu riječi »Crkve« kao Katolička i istočne Crkve, koje prihvaćaju načelo *Ubi episcopus ibi ecclesia* – *Gdje je biskup ondje je i Crkva*, ali koncilski nauk takvim zajednicama priznaje brojne druge elemente crkvenosti i stoga ih naziva crkvenim zajednicama. Izjava

²² Usp. UR, 1, *Drugi vatikanski koncil* – Dokumenti, Zagreb, 1993., 207.

²³ Usp. UR, III, I, br. 14-18.

²⁴ Usp. UR, III, II, br. 19-23.

²⁵ UR, Br. 22.

Dominus Iesus, od 6. kolovoza 2000. godine, u jednoj je svojoj točki samo ponovila ovakav koncilski pristup crkvenosti i apostolskoj sukcesiji, no – kao što je poznato – reakcije su bile burne, jer su mnogi, osobito u protestantizmu, očekivali da će nakon 40 godina to koncilsko poimanje biti »fleksibilnije«.

Ne treba previdati niti to da Drugi vatikanski koncil, unatoč svom ekumenikom entuzijazmu, ipak trijezno razlikuje autentično nastojanje oko uspostave većeg kršćanskog jedinstva od *ekumenskog sanjarstva*, *idealiziranoga irenizma* i apsolutizacije postizanja punog kršćanskog jedinstva po bilo koju cijenu. Dok s jedne strane poziva na mnogovrsno nastojanje oko ponovne uspostave punoga jedinstva među kršćanima Dekret o ekumenizmu s druge strane također trijezno »potiče vjernike da se uzdrže od lakoumnosti i nerazborita žara, jer bi to moglo nanijeti štete napretku jedinstva«²⁶. Papa Pavao VI. će u Betlehemu 6. siječnja 1964., pozivajući s jedne strane na svesrdan rad za kršćansko jedinstvo također naglasiti: »Moramo reći da takav rezultat ne može biti postignut na štetu istina vjere. Mi ne smijemo biti nevjerni ovoj baštini Kristovoj; nije ona naša već njegova; mi nismo nego njezini čuvari i tumači. Ali, ponovimo to još jedanput, mi smo spremni uzeti u razmatranje svako razumno sredstvo koje je sposobno poravnati putove dijaloga, u poštovanju i ljubavi... s kršćanskom braćom koja su još odijeljena od nas«²⁷. Kada se danas, 40 godina poslije, analiziraju uzroci tzv. »sporosti« hoda prema punom kršćanskom jedinstvu, katkada se prozivaju Crkve, kao da bi mogle, no eto, valjda, *neće* »brže, bolje i više«. Međutim ne radi se samo o *htijenju*, nego i o osjećaju za vjernost autentičnoj objavi, istini i *Istini*, što je u određenom smislu i pitanje odgovornosti i savjesti. Prostor za ekumensko napredovanje naime ne otvara se samo voljnim elementom nego se stvara u cijeloj mreži međusobno zavisnih, po sebi legitimnih čimbenika, od kojih ni jedan ne smije biti ignoriran ni »pregažen«.

Sve što je dosad rečeno pokazuje da je Drugi vatikanski koncil bio »ekumenski jako obilježen i usmjeren«²⁸. Vrednovatelji Koncila više-manje su složni u tome da je ekumenizam jedna od njegovih bitnih sastavnica i jedna od najkarakterističnijih crta njegove »fizionomije«.

Na samom Koncilu sudjelovali su kao promatrači-delegati²⁹ i promatrači-gosti³⁰ predstavnici iz gotovo svih relevantnih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica: 57 prisutno je već na prvom zasjedanju Koncila, 67 na drugom, 82 na trećem i 105

²⁶ Usp. UR, br. 24.

²⁷ Usp. M. MACCARRONE, »Il pellegrinaggio di Paolo VI in Terra Santa«, Libreria Editrice Vaticana, 1964., 101, u: J. BARIŠIĆ, *Da budu jedno*, Split, 1976., 32.

²⁸ Usp. *isto*, 35.

²⁹ Promatrači-delegati su bili službeni delegati svojih Crkava, crkvenih zajednica ili federacija i asocijacija.

³⁰ Promatrači-gosti su bili pozvani od strane Tajništva za sjedinjenje kršćana.

promatrača na četvrtom zasjedanju, iz 29 Crkava, crkvenih zajednica ili federacija. Sama njihova prisutnost imala je, svjedoče sudionici, pozitivne ekumenske učinke, jer je neprestano podsjećala koncilске oce na uzimanje u obzir činjenične višeobličnosti kršćanske stvarnosti. Za promatrače su i izvan koncilске dvorane bili priređivani susreti, audijencije, predavanja, izleti. Zajednički se slavila i Služba riječi, u kojoj su uz papu i koncilске oce aktivno sudjelovali i promatrači. S promatračima je, navode analitičari Koncila, ušao u koncilsku aulu »dah izvornog, nepatvorenog ekumenizma, slobodan od posrednika, prijevoda, deformacija. A taj se onda duh, stvoren prisnim kontaktima saborskih otaca i promatrača, prenosio i van Sabora na sve kršćane«³¹. Stoga ne iznenađuje da su se međucrkvени odnosi na samom Koncilu i nakon njega dinamizirali i intenzivirali. Koncil je »dao katolicizmu do tada neslućeno snažan ekumenski akcent i impuls«, koji se odatle »prenio i na već postojeća ekumenska gibanja u ostalih kršćanskih zajednica te je i njih jače aktivirao«³².

Sve to uistinu je pobudilo velika očekivanja s obzirom na ponovnu uspostavu, reintegraciju jedinstva među kršćanima. Koncilski ekumenski »zamah« očitovao se mnogostruko, i na mnogim stranama je zaživjela nada da je ponovna uspostava jedinstva među kršćanima realan cilj, dosežan u relativno nedalekoj budućnosti.

Ekumenska nastojanja poduzimana su sada na brojnim područjima i ostvareni su primjetni rezultati i pomaci. U radu ove naravi nije ih moguće sve taksativno nabrojiti. Stoga samo egzemplarno ukazujem na neka značajnija događanja:

– ekumenizam kao nastojanje oko jedinstva postao je gotovo u svim Crkvama službeni stav; u Katoličkoj crkvi objavljen je i u pokoncilskom vremenu niz ekumenskih dokumenata kao što su, primjerice, enciklika »Ut unum sint« pape Ivana Pavla II. (25. svibnja 1995.), Apostolsko pismo pape Ivana Pavla II. »Orientale lumen« (2. svibnja 1995.), te »Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu« (25. ožujka 1993.) Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana;

– međucrkvена komunikacija između vodstava kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, njihovih visokih predstavnika, postala je uobičajenom praksom i na bilateralnoj i na multilateralnoj razini;

– učinjene su ekumenske geste velikog simboličkog i nadahniteljskog značaja, kao što su npr. »bratski zagrljaj« pape Pavla VI. i patrijarha Arsenija I., na Maslinskoj gori u Jeruzalemu (5. siječnja 1964.)³³ i uklanjanje anatema iz 1054.

³¹ Usp. J. BARIŠIĆ, *Da budu jedno*, Split, 1976., 39.

³² Usp. isto, 35.

³³ »Bratski zagrljaj« carigradskog patrijarha Atenagore I. i pape Pavla VI., dogodio se – poslije stoljeća razdvojenosti – na Maslinskoj gori u Jeruzalemu 5. siječnja 1964. u 21, 30 sati. Prije toga, zadnji susret nekog carigradskog patrijarha i nekog rimskog pape bio je između patrijarha Josipa II. i pape Eugena IV. na koncilu u Firenzi 1439., usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, III/II, Zagreb, 1993, 543; usp. također: *Glas Koncila* 1/1964, 4.

godine (7. prosinca 1965.)³⁴; papin pohod sjedištu Svjetskog Vijeća Crkava u Ženevi itd;

– osnovane su brojne mješovite teološke komisije za bavljenje pojedinim doktrinarnim područjima – dokumenti teološkog dijaloga na različitim razinama danas se već broje na tisuće, a među njima su osobito važni dokumenti koji se bave onim sadržajima za koje se drži da priječe puno jedinstvo, kao što je npr. *Zajednička Izjava o nauku o opravdanju Katoličke Crkve i Svjetskog Luteranskog Saveza* (31. studeni 1999.);

– osnivaju se *ekumenske katedre* na teološkim fakultetima³⁵ i *ekumenski instituti*³⁶ i značajne teološke snage se uključuju u djelo ekumenizma;

– izdaju se knjige i pišu članci s ekumenskom tematikom, pokreću se ekumenski časopisi³⁷;

– ekumenska okupljanja pripadnika gotovo čitavoga »kršćanskog spektra« na kontinentalnim i globalnim razinama³⁸;

– realizirana je suradnja i poduzete su brojne interkonfesionalne zajedničke inicijative na humanitarnom i karitativnom području, na području školstva, odgoja i obrazovanja te na brojnim drugim područjima.

Kod nas pokoncilski ekumenizam i njegovo ukorjenjivanje u našu domaću Crkvu promiče i crkvena hijerarhija – valjalo bi podsjetiti na »Pastirski poziv svim članovima Katoličke crkve u Jugoslaviji na oživljavanje ekumenskog Duha i nastojanja« koji je 1974. uputila biskupska konferencija Jugoslavije; ali i stručni i znanstveno-teološki krugovi – dr. Tomislav Šagi-Bunić, dr. Josipa Turčinović, dr. Ivan Golub, dr. Bonaventura Duda... Zahvaljujući prvenstveno ekumenskom doprinosu imenovanih danas se već govori i piše o »zagrebačkom ekumenskom krugu«.

Činilo se, osobito prva dva desetljeća nakon Koncila, da je cijeli kršćanski svijet prožet novom svježinom i nadom u dosizanje velikog ekumenskog cilja – punog jedinstva u zajedništvu sestrinskih Crkava.

³⁴ Izjava koja poništava uzajamno izopćenje papinih legata i carigradskog patrijarha Mihajla Cerularija i njegovi pristaša, objavljena je istovremeno u Carigradu i na 9. sjednici Drugog vatikanskog koncila, usp. H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., 887.

³⁵ Katedra ekumenske teologije osnovana je na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1974. godine.

³⁶ Institut za ekumensku teologiju i dijalog KBF-a u Zagrebu osnovan je 1985.

³⁷ U Zagrebu primjerice 1966. počine izlaziti ekumenski bilten *Poslušni Duhu*.

³⁸ Npr. europski ekumenski skupovi: I. u Baselu (1989.), II. u Grazu (1997.) te »milenijski skup« u Strasbourgu (2001.); III. europski ekumenski skup najavljen je za 2007. godinu i održat će se u rumunjskom gradu Sibiu.

3. Obilježja ekumenske situacije 40. godina poslije Koncila

Franz Hummer, u svojoj knjizi »Pravoslavlje i Drugi Vatikanski«, napisao je godine 1966., dakle, neposredno nakon Drugoga vatikanskog koncila, slijedeće riječi: »Kada povjesničar u 2000. godini bude pisao povijest Crkve 20. stoljeća i o njoj bude rekao da je to bio vijek ekumenizma tada će među muševce koji su stvarali tu povijest ubrojiti Ivana XXIII., Pavla VI. i Atenagoru I.«³⁹ Da su sva trojica spomenutih crkvenih poglavara uistinu stvarali ekumensku povijest nama danas, u 2005. godini neće biti teško složiti se, ali s obzirom na pitanje može li se cijelo 20. stoljeće označiti kao stoljeće ili »vijek ekumenizma«, dakle je li najkarakterističnija crta toga stoljeća, po kojoj bi trebalo biti najviše upamćeno upravo ekumenizam, nastojanje oko jedinstva, mnogima će zacijelo biti teže suglasiti se.

Nasuprot sintagmi »Ekumensko proljeće« kojom kardinal Bea označava godinu 1960., sadašnje godine, oko prijelaza drugog u treće tisućljeće, mnogi nazivaju *ekumenskom zimom*. Ako je ondašnje vrijeme bilo doba ekumenskog zamaaha, bujanja ekumenskih inicijativa i nastojanja, onda je ovo naše vrijeme, doba ekumenske »inventure« i »bilance«, doba ekumenskog premišljanja, produbljenja i traženja novih mogućnosti. U želji da potkrijepim ovu ocjenu i u nemogućnosti da u zadanim okvirima ovoga rada zahvatim sav spektar današnjih poteškoća i ekumenskih »traženja«, ovdje ću dotaknuti, samo ilustracije radi, neke takve primjere aktualnih pitanja i premišljanja, kojima se danas posvećuje pažnja u međukršćanskoj, osobito u međucrkvenoj komunikaciji.

Ponajprije, ne treba previdjeti da pojedine sredine i danas još imaju ozbiljnih poteškoća već i sa samim prihvaćanjem govora o ekumenizmu. Takvih radikalnih antiekumenskih skupina ima doduše u svima Crkvama, no katkada se stječe dojam da u nekima odbojnost prema ekumenizmu čak i dominira. Budući da je Katolička crkva na Koncilu artikulirala katolička načela ekumenizma i zauzela jasan službeni stav prema ekumenizmu, u njoj je relativno »lako« utvrditi je li nečiji stav ili djelovanje u skladu s naukom Crkve. Tako je primjerice papa Ivan Pavao II. Motu proprio »Ecclesia Dei« od 2. srpnja 1988. »lišio službe nadbiskupa Marcela Lefebvrea zbog njegovog tradicionalizma i otpora prema ekumenskom pokretu, prema slobodi savjesti i religije«⁴⁰.

Osobito je u pravoslavnim Crkvama pitanje ekumenizma vrlo osjetljivo. Budući da nema definiranog »svepravoslavnog« konsenzusa u pogledu ekumenizma, koji bi obvezivao sve pravoslavne, nego u praksi svaki pojedini biskup (episkop), a onda dakako i svaki teolog i vjernik, može zauzeti više ili manje pozitivan ili

³⁹ F. HUMMER, »Orthodoxie und Zweites Vatikanum«, Wien, 1966., 34, u: J. BARIŠIĆ, *Da budu jedno*, Split, 1976., 30.

⁴⁰ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., 969.

negativan stav prema ekumenizmu, može se dokumentirati čitav spektar ponekad i dijametralno suprotstavljenih pristupa. U ovom kontekstu vrijedi podsjetiti na riječi jednoga od najvećih promicatelja ekumenizma na hrvatskom govornom području, pokojnog teologa Tomislava Šagi-Bunića: »Ja sam osobno uvjeren, da bi jedva tko od onih koji u Krista iskreno vjeruju mogao osjećati otpor prema ekumenizmu kao novotariji kad bi dobro znao što se pod time misli. I mislim da bi svaki uvidio hitnost ovoga zadatka, kad bi imao priliku – te je iskoristio – da upozna na što nas ekumenizam poziva.«⁴¹

Upravo konac stoljeća i tisućljeća, propast komunizma i raspad Sovjetskog Saveza i demokratizacija života te prilagodba kršćanskih konfesija u postkomunističkim zemljama na novo stanje, dovela je do usložnjavanja konfesionalnih odnosa između nekih pravoslavnih Crkava i Katoličke crkve, ali također i između nekih pravoslavnih i protestantskih Crkava. I dok su na jednoj strani odnosi Rima i Carigrada, Pape Ivana Pavla II. i patrijarha Bartolomeja I., bili toliko prožeti duhom dijaloga i suradnje da se patrijarh Bartolomej samo tijekom zadnjih godinu dana čak tri puta susreo s papom, na drugoj strani odbijanje susreta između, sada već pokojnog pape Ivana Pavla II. i poglavara Ruske pravoslavne i Srpske pravoslavne Crkve, odnosno nemogućnost dogovora oko njegovog pohoda tim zemljama, dovoljan je pokazatelj poteškoća i otvorenih pitanja u odnosima između Katoličke crkve i tih pravoslavnih Crkava. Svjetsko Pravoslavlje, unatoč povijesno naslijeđenoj ulozi carigradskog patrijarha kao prvoga među jednakima, ipak se u praksi uvelike orijentira ne samo po Carigradskoj nego i po Moskovskoj Patrijaršiji, kao najvećoj po broju vjernika, a nesporazumi na relaciji Moskva – Vatikan mogu se iščitati već i iz dnevnih novina, osobito u pogledu s Rimskom Apostolskom Stolicom sjedinjenih istočnih kršćana (grkokatolici) i u pogledu strukturiranja Katoličke crkvene hijerarhije u Rusiji. Te su poteškoće usporile, a u aktualnom trenutku gotovo i sasvim zakočile službeni katoličko-(sve)pravoslavni dijalog na najvišoj razini, premda su odnosi na razini nekih mjesnih Crkava i dalje neopterećeni i dobri.

Zadnjih godina članstvo nekih, a katkada i svih, pravoslavnih Crkava u Ekumenskom ili Svjetskom vijeću Crkava dovodi se u pitanje, zbog njegova – po mišljenju pravoslavnih – neadekvatnog ustrojstva, poglavito zbog denominacijskog ključa, čija primjena rezultira nedovoljnom zastupljenošću pravoslavnih s obzirom na broj vjernika tih Crkava. Članstvo se ponegdje dovodi u pitanje također i zbog nezadovoljstva aktivnostima zapadnih Crkava u zemljama sa pravoslavnom većinom. Neke Crkve poput Gruzijske i Bugarske i formalno su istupile iz Vijeća, a neke, poput Ruske zamrzle su svoje djelovanje. Zbog tih poteškoća, oblikovana je posebna Komisija od po 50 pravoslavnih i nepravoslavnih članova Ekumenskog Vijeća, koja je zadužena da nakon Plenarnog za-

⁴¹ T. ŠAGI-BUNIĆ, »Ekumenska problematika kod nas«, *Poslušni Duhu*, 3 (1966.), 74.

sijedanja u Harareu 1998. traži i predlaže nove načine funkcioniranja Svjetskog Vijeća Crkava.

Slijedeći primjer novoiskrslih ili možda ipak samo novoposviještenih poteškoća odnosi se ne toliko na ustrojbeni nego više na »duhovni ekumenizam«, ali i on ocrtava koliko je osjetljiv i »nježan« ekumenski put. Radi se o poteškoći s obzirom na zajedničke molitve za jedinstvo, koje su se već desetljećima prakticirale i interkonfesionalno. Kod nas su se o tome vodile rasprave još 1984. godine, ali na široj, europskoj i svjetskoj razini ta pitanja u pogledu prakticiranja zajedničke molitve snažnije su izbila na površinu osobito tijekom pripreme Ekumenske povelje, kada su neke pravoslavne Crkve tražile da se prijedlog teksta izmijeni u onim dijelovima u kojima je bila riječ o zajedničkoj molitvi. Za jedne, konstatirao je tada Aldo Giordano, generalni tajnik Vijeća biskupskih Konferencija Europe (CCEE), »u središtu ekumenizma stoji zajednička molitva«, a drugi opet kažu da se »ne može govoriti o zajedničkoj molitvi jer nemamo istu vjeru«. Tako je i već spomenuta Komisija od po pedeset pravoslavnih članova i pedeset članova iz ostalih nepravoslavnih članica Svjetskog ekumenskog Vijeća, izrazila mišljenje da se pri ekumenskim susretima i pri molitvama za jedinstvo kršćana više ne koristi izraz »ekumensko bogoslužje« (»ökumenischer Gottestienst«, »ecumenical worship«), s obrazloženjem da on unosi pomutnju u pogledu eklezijalne kvalitete takvih bogoslužja. Komisija drži neophodnom razlikovanje izraza »bogoslužje« (»Gottesdienst«, »Worship«) od izraza zajednička molitva ili zajednička pobožnost (»gemeinsame Andacht«, »common prayer«). Kao razlog navodi se to što u mnogim jezicima riječ Bogoslužje, upućuje kao da bi bila riječ o slavlju Euharistije, koje se još ne može slaviti zajednički. Komisija najboljim rješenjem drži izraz »interkonfesionalna zajednička pobožnost« (»interkonfessionelle gemeinsame Andacht«, »interconfessional common prayer«, za razliku od »konfesionalne zajedničke pobožnosti«). Ipak, premda i sama rabi taj izraz, Komisija napominje da ni on nije idealan, jer s jedne strane ne shvaćaju sve Crkve sebe kao konfesije, kao Vjeroispovijesti u smislu specifičnoga Creda, npr. ako mole pripadnici dviju Crkava iste augsburške ili iste helvetske vjeroispovijesti, ta molitva nije interkonfesionalna, ali jest međucrvena, a s druge strane riječ »prayer«, molitva ili pobožnost može značiti i privatnu, osobnu molitvu, što je onda moguće interpretirati da se kod tih zajedničkih pobožnosti radi samo o osobnim i zasebnim molitvama raznih pojedinaca okupljenih na istom mjestu i u isto vrijeme. No upravo tu interpretaciju katkada koriste oni, koji sudjeluju u zajedničkim interkonfesionalnim pobožnostima, kada se moraju opravdavati od napada integrističkih krugova u vlastitim Crkvama, jer ih ti krugovi zbog takvih zajedničkih pobožnosti optužuju čak za apostaziju i otpad od vjere.⁴²

⁴² Usp. *Abschlussbericht der Sonderkommission zur Orthodoxen Mitarbeit im ÖRK*: <http://www2.wcc-coe.org/ccdocuments.nsf/index/gen-5-ge.html>.

Primjer novijega problematiziranja zajedničke ekumenske molitve za jedinstvo kršćana pokazuje da neki ekumenski čini, premda već desetljećima prakticirani, očito nisu bili dovoljno reflektirani i da oni danas, sa zakašnjenjem, predstavljaju realne poteškoće ne samo radikalnijim pojedincima nego i na širim razinama.

U pogledu današnjih traženja »modela« jedinstva Crkava, iako možemo naići na čitav spektar različitih nacрта, upućujem ovdje samo na, vjerojatno najpoznatiji, model jedinstva Crkava, kojega su zajednički razradili Karl Rahner i Heinrich Fries. Za razliku od modela organskih unija, njihov model pripada tipu modela »pomirene različitosti«, koji se danas još uvijek najčešće predočuje. Ne mogu ovdje ulaziti u detalje njihovih ponuđenih rješenja, ali ću samo naznačiti kako oni npr. rješavaju poteškoću različitog nauka i dogmi. Njihovo tzv. *realno načelo* očekuje da se ni u jednoj partikularnoj Crkvi buduće *Jedne Crkve*, »*Una sancta*«, ne smije eksplicitno i vjeroispovijedno odbaciti nijedan članak (vjere), koji je u nekoj drugoj Crkvi obvezujuća dogma. Niti će pravoslavni i protestanti smjeti eksplicitno u svojim *Credima* nijekati katoličku dogmu o bezgrešnom začetcu BDM ili pak dogmu o papinom prvenstvu, a niti će katolici tražiti od njih da i oni eksplicitno i vjeroispovijedno izreknu da prihvaćaju te dogme. Eventualni konsenzus se, predlažu Rahner i Fries, može i kasnije postupno tražiti unutar ostvarene i življene Jedne Crkve.⁴³ Valja svakako napomenuti da je taj model, koji je pobudio nade i dao nove impulse ekumenizmu, naišao ne samo na odobravanja nego i na značajne zamjerke i u Katoličkoj crkvi i izvan nje, među ostalim i od strane teologa Josepha Ratzingera, sadašnjega pape Benedikta XVI. Uz Rahnerov i Friesov model, koji je privukao najviše pažnje u teološkim krugovima, postoji čitav niz drugih, više ili manje sličnih i jače ili slabije razrađenih nacрта budućega jedinstva Crkava u čije pojedinosti ovdje nije moguće ulaziti.⁴⁴

Uopćeno rečeno u današnjem pristupu pitanju jedinstva Crkava mogu se razlikovati dvije struje. Jedna polazi od toga da jedinstvo zapravo već postoji u dostatnoj mjeri. Pluralnost Crkava, mnogoobličnost izricanja i prakticiranja jedne apostolske vjere, nije zapreka prakticiranju punog zajedništva, drže oni, budući da je vjera u temeljnim pitanjima ista: Jedan Bog – Otac, Sin i Duh Sveti, Isus Krist – pravi Bog od pravoga Boga..., i sve ono što sadrži nicejsko-carigradsko vjerovanje svim je kršćanima zajedničko i stoga je jedinstvo vjere u temeljnim stvarima već dano. Ono po čemu se Crkve razlikuju, po njima, nema takvu težinu da bismo si morali uskraćivati *communicatio in sacris* i *intercommunio*, uzajamno gostoprimstvo u pogledu Euharistije i u navještaju riječi. Treba samo paziti da se Crkve u međusobnim

⁴³ Usp. H. FRIES, K. RAHNER, *Einigung der Kirchen – reale Möglichkeit*, Freiburg-Basel-Wien, 1985., 35-53.

⁴⁴ O modelu jedinstva Oscara Cullmanna, primjerice, na hrvatskom jeziku je pisao Milan Špehar, usp. M. ŠPEHAR, »Cullmannov model jedinstva u različitosti«, u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb, LXXIV (2004.), br. 1, 125-141.

odnosima ponašaju korektno, zrelo, te da budu kadre zajedno zauzimati stavove u pogledu ključnih tema suvremenog svijeta. Takvome pristupu naginje osobito dio protestantskih Crkava i takav pristup se nazire i u pozadini sporazuma i službenih odluka velikog dijela protestantskih crkvenih zajednica, denominacija i asocijacija o uzajamnom gostoprimstvu u pogledu *Večere Gospodnje*.

Druga struja polazi od toga da je potreban veći stupanj jedinstva za prakticiranje *interkomunije*. Euharistijsko gostoprimstvo je ovdje vidljivi znak uspostavljenog punoga jedinstva i stoga se ne smije stvarati privid da postoji jedinstvo u pogledu onih pitanja, koja su važna, a katkada i bitna. Stoga katolici i pravoslavni, koji Kristovu euharistijsku prisutnost vežu bitno uz apostolsku sukcesiju i sakrament Svetoga Reda, neće moći nekim automatskim reciprocitetom uzvratiti na mogućnost pričesti i pristupa Večeri Gospodnjoj, koju im omogućuju protestanti, budući da je po katoličkim i pravoslavnim kriterijima i sama narav euharistije kod protestanata drugačija zbog nedostatka apostolske sukcesije u katoličkom i pravoslavnom smislu. Protestantima to ne predstavlja poteškoću budući da se prema njihovom nauku apostolska sukcesija ne sastoji prvenstveno u neprekinutom kontinuitetu i susljednoj predaji svetog reda pomoću ređenja molitvom, pomazanjem i polaganjem ruku, nego se polazi prvenstveno od toga da je u apostolskoj sukcesiji svaki onaj koji živi u apostolskoj vjeri, koji je očuvao vjeru apostola.

Zaključak

Zaključno se može konstatirati da Drugi vatikanski koncil nije bio koncil sjedinjenja, ali je bio koncil za sjedinjenje. Svi ekumenski rezultati koji su ovdje navedeni, a moguće je dakako navesti još čitav niz sličnih sastavnica, svjedoče o pokoncilskom ekumenskom dinamizmu osobito u prvim godinama nakon Koncila. Međutim, premda su kršćanske Crkve u službenom teološkom dijalogu nadišle brojne povijesno naslijeđene razlike i poteškoće, ti teološki uspjesi nisu dostatno niti zapaženi, niti prihvaćeni i praktično primjenjivani ne samo na hijerarhijskim razinama nego ni u samoj teologiji. S druge strane Crkve su danas suočene i s nekim novim poteškoćama kojih prije 40 godina nije bilo. Stoga se nerijetko stječe dojam da se hod prema »punom jedinstvu« kreće u krug, da se »dijalog istine« *perpetuira* uvijek novim temama i razlikama, a »dijalog ljubavi« troši uvijek novim zahlađenjima i otuđenjima. Pojavljuju se katkada i simptomi rezignacije ili nestrpljivosti kao što su npr. napuštanje pripadnosti Crkvama ili pak prakticiranje »euharistijskog gostoprimstva« unatoč tome što to nije u jednakoj mjeri dopušteno »crkvenim legislativama«⁴⁵.

⁴⁵ U ovom nam je trenutku možda kronološki najbliži primjer katoličkog svećenika u Njemačkoj, koji je, prema pisanju tiska, za vrijeme ekumenskog Kirchentaga u Berlinu (28. svibnja 2003.-1. lipnja 2003.), unatoč crkvenoj zabrani radije prihvatio suspenziju od strane svoga biskupa nego da se odrekne »interkomunije« s evanđeljcima na tom povijesnom »Kirchentagu«.

Realna i objektivna prosudba ekumenske situacije morat će konstatirati da danas, *40 godina poslije*, unatoč svom ekumenskom dinamizmu, željenog punog jedinstva još nema i da nitko sa sigurnošću ne može reći ne samo kada i kako bi se ono moglo ostvariti nego niti to hoće li se ono uopće ostvariti *s ove strane, prije neba*. Ipak, budući da djelovanje Duha Svetoga ne poznaje granice, kršćanin nikada neće isključiti kvalitativne pomake i proboje u kršćanskim Crkvama, poput onoga u vrijeme Drugog vatikanskoga koncila. Ako danas i postoje određeni simptomi *ekumenskog ledenog doba*, o kojem neki slikovito govore, ekumenizam još uvijek ima brojne mogućnosti daljnjeg hoda, s tim da je u aktualnoj situaciji naglasak možda najprimjerenije stavljati: – na posvješćenje postojećeg jedinstva, – na ukorjenjivanje dosadašnjih rezultata ekumenskog nastojanja na razinama prakse i baze, te – na njegovanje i širenje *duhovnog ekumenizma*, primjerenog sadašnjem stupnju jedinstva.

Summary

ECUMENICAL SHIFT OF THE SECOND VATICAN COUNCIL AND PRESENT SEARCHING

There are three main sections of the article: 1) Approach to the question of the unity of the Christians before and during the Second Vatican Council – a comparison; 2) Ecumenical shift of the Second Vatican Council; and 3) Ecumenical situation – 40 years after the Council.

The real value of the Council's doctrine of the ecumenism and pivotal shift can be seen clearly only in comparison to the pre-Council's approach of the Catholic Church to the question of the unity of the Christians and their Churches.

Decree of ecumenism, »Unitatis redintegratio«, no. 4, which describes the ecumenical movement, in the first place, as a tentative about establishing of the full unity among the Christians, makes reasonable speaking of the pre-Council ecumenism in the Catholic Church, but choosing the terms and expressions that would not obscure the Council's idea of ecumenism, the author points.

The Council affirmed the Christological meaning of ecumenism: Jesus Christ is the Foundation and the Founder (cf. John 17:11.20-26) of the ecumenism as a tentative about establishing of the full unity among the Christians. The author's research's results and his scientific contribution presented in this article, has as a main point the affirmation that the merit of the Second Vatican Council is not in starting of ecumenism, but in the new quality, intensity and articulation of already existing tentatives and attempts. On the Council, there were not a beginning of the ecumenism in the Catholic Church, but rather a shift, a change, of the methods and mentality, which stress ecumenism as an inseparable compound of the identity of every authentic disciple of Christ.

The article describes ecumenical dimension of the events on the Second Vatican and immediately afterwards. It shows and proves, particularly in the first two decades afterwards, the supremacy of impression among the most part of the Christian world, of a possibility to reach the main goal of ecumenism – the full unity of the Churches.

Although the author renounced the ambition to identify and to locate all main reasons of the present ecumenical difficulties, because of the restrictions of the article, some of the exemplary and significant conflicts are depicted, just to show how complex and sensitive is the ecumenical effort in the time after the Second Vatican Council. The »spring of ecumenism«, (card. Bea), passed, and the author evaluated the present moment, 40 years later, as an »ecumenical stocktaking«, as a time of ecumenical realism and in-depth reflection in searching of new possibilities.

After all those years of efforts, there is no desired unity, and nobody can assure it. Not even if there would be possible some kind of unity »on this earth, before heaven«. But there is no place for pessimism. The author based his hope on the work of the Holy Spirit, which could not be restricted, and therefore it is not possible to exclude the positive shifts in the future in various Christian Churches, similar to the one happened to the Catholic Church in the occasion of the Second Vatican Council. But there are still some possibilities to develop ecumenical process: major consciousness of the already present degree of unity, implementation in praxis of already achieved ecumenical achievements, cultivation and divulgation of »spiritual ecumenism«, in accordance to the present degree of unity.

Key words: ecumenism, Second Vatican Council, inter-confessional relations, unity of Christians, dialog.